

UDK: 811.163.4*3'36
DOI: 10.33669/KJ2024-35-07
Rad primljen: 20. 12. 2024.
Rad prihvaćen: 26. 12. 2024.

Prikaz

Ivo Pranjković

Prof. emeritus Sveučilišta u Zagrebu
ivopranjkovic47@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0378-3368>

Kapitalno djelo Ismaila Palića

Ismail Palić: *Gramatika bosanskoga jezika. Sintaksa. Knjiga I*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za jezik, Sarajevo, 2024.

Knjiga Ismaila Palića pod navedenim naslovom sadrži dosad najpotpuniji, a po mom sudu i najbolji opis sintaktičkoga ustrojstva jednostavne (proste) rečenice bosanskoga jezika, a to u ovom slučaju znači i drugih standardnih idioma utemeljenih na štokavštini jer se ti idiomi u sintaksi minimalno razlikuju. Pokušat ću tu svoju tvrdnju potanje obrazložiti osvrtom na tri odjeljka ove izuzetno vrijedne knjige. Izabrao sam one dijelove *Gramatike* za koje mislim ili da su posebno važni ili da sadrže dosad neopisane tematske cjeline odnosno cjeline opisane na nov način.

Knjigu čine poglavlja *Pristup, Pregled sintakse, Glagoli te Glagolska fraza i klauza*. Pojedino od tih poglavlja sadrži velik broj potpoglavlja, npr. *Konstituentska struktura rečenice, Glava i zavisnik, Rečenice i pozicije, Kvantifikatori i determinatori, Komplementi i adjunkti, Subjekt, Objekt, Predikativ, Adverbijali* itd.

Prije osvrta na pojedine od triju tematskih cjelina osvrnut ću se ukratko i na teorijsko-metodološka polazišta u Palićevu opisu. S tim u vezi treba

prije svega reći da Palić polazi od temeljnih postavki konstituentne gramatike odnosno gramatike tzv. faznih struktura, ali ima u njegovu opisu i očitih utjecaja npr. gramatike zavisnosti i/ili kognitivne gramatike. Osim toga njegov opis sadrži i puno elemenata koji pripadaju područjima pragmatike i/ili semantike. Vrijednost je ove Palićeve knjige, smatram, i u tome što maksimalno uvažava tradicionalne sintaktičke opise u južnoslavenskim filologijama. Pojedine teorijsko-metodološke postavke međutim kod Palića nigdje ne strše niti se izrijeком elaboriraju, nego su nenametljivo uklopljene u sam opis. To znači da je konsultirana literatura kod njega dobro „odležala“ i, da tako kažem, na neki način sazrela. Zanimljivo je i to da nema nikakvih crteža niti grafikona, kakvi su npr. ponekad i prenaplašeno zastupljeni u radovima sljedbenika kognitivnog pristupa gramatičkome opisu.

Prvi odjeljak na koji se osvrćem tiče se podjele glagola na suznačne (sinsemantične) i samoznačne (autosemantične). Ta je podjela u Palićevu pristupu presudno važna jer na njoj uvelike počiva cjelokupni opis rečeničnoga ustrojstva. Naime suznačni glagoli, za razliku od samoznačnih, ne mogu funkcionirati kao samostalni predikati odnosno, u Palićevoj terminologiji, ne mogu biti samostalni predikatori, nego pretpostavljaju određene dodatke, tzv. predikative, a njihovo će ustrojstvo, koje je detaljno opisano uz pojedine vrste glagola, ovisiti o tipu suznačnih glagola. Među suznačnim glagolima razlikuju se kopulativni, npr. *Ona je glumica*, semikopulativni, npr. *Ona se zove Mila*, modalni, npr. *Ja to mogu učiniti*, fazni, npr. *Počeo je plakati*, perifrazni, npr. *Oni već izvode radove*, te tzv. laki glagoli, tj. glagoli oslabljena značenja, npr. *Ponijeli su se hrabro*. Osim toga posebno su opisane predikativne konstrukcije s glagolskim idiomima, npr. *Radili su mu o glavi*. Neki od spomenutih tipova glagola i dodatno su razvrstani, posebno modalni, koji se dijele na centralne modalne glagole, npr. *Ona mora ići*, i periferne, npr. *Volim šetati navečer*. Osim toga među perifraznim glagolima posebno se analiziraju glagoli kategorijalnoga značenja, npr. *Učinio si veliku pogrešku*, te tzv. osuznačeni glagoli, tj. oni čije je leksičko-semantičko pražnjenje uvjetovano kontekstom, npr. *Bacio je pogled kroz prozor*. Naravno, odavno je uočeno da struktura rečenice ponajviše

ovisi o glagolima, posebice o tipovima glagola, ali se to u tradicionalnoj gramatici uglavnom nije u dovoljnoj mjeri uzimalo u obzir. Polazilo se većinom od sheme subjekt – predikat – objekt – adverbijal te atribut i apozicija, a razlike među tipovima predikata uglavnom su se svodile na razliku između glagolskoga i imenskoga predikata. U nekim novijim opisima posebno se analiziralo ustrojstvo predikata pa se govorilo npr. o jednostavnim, složenim, višestruko složenim, dekomponiranim predikatima i sl., ali mislim da je opis u kojem se polazi od tipova glagola, a u nekim slučajevima čak od pojedinačnoga glagola najprimjereniji i opisno najdjelotvorniji.

Drugi odjeljak na koji se osvrćem tiče se kategorije modalnosti. Taj odjeljak pripada najvrednijim dijelovima ove gramatike. Štoviše ne poznajem nijedan sintaktički opis u južnoslavenskim filologijama u kojem je tako sadržajno i iscrpno opisana kategorija modalnosti kao u ovoj Palićevoj knjizi. To posebno dolazi do izražaja u opisu modalnih glagola, koji su u tradicionalnoj gramatici (osobito slavenskih jezika, za razliku npr. od germanskih) uglavnom bili posve zanemarivani. U vezi s tim glagolima razlikuje se epistemička modalnost, npr. *Mora da je to uradio sam*, deontička modalnost, npr. *Sad moraš ići*, te dinamička modalnost, npr. *On me uvijek mora iznervirati*. Sve tri se ta tipa modalnosti dalje razrađuju pa se razlikuju različiti stupnjevi npr. nužnosti, mogućnosti, vjerojatnosti, potrebe i sl.

Od oblika kojima se izražava neki od tipova modalnosti napose je iscrpno opisan imperativ, a kako imperativnost pripada tzv. kategorijama drugoga lica, tj. onim kategorijama koje su u izravnoj vezi s govornim činom, opis imperativa u ovoj gramatici sadrži ponajviše pragmatičkih elemenata. Kod imperativa se naime razlikuje doslovni, npr. *Uzmi svoje stvari*, i nedoslovni imperativ, npr. *Ozdravi do ponedjeljka*, imperativ jake, srednje i slabe modalnosti, ultimativni imperativ, npr. *Vrati mi novac, ili ću te tužiti*, imperativ izazivanja i prijatnje, npr. *Dođi, ako smiješ*, imperativ s eksplicitnim subjektom, npr. *Stanite vi tamo*, imperativ s individualiziranim i generičkim subjektom, npr. *Ne izlažite toplini*, imperativ bodrenja i hrabrenja, npr. *Budi jak, proći će*, imperativ prvoga lica, npr. *Recimo koju riječ i o tome*, savjetodavni imperativ, npr. *Zatim*

pritisni prekidač, imperativ ironije, npr. *I sad ti **moli** takvoga*, kondicionalni i koncesivni imperativ, npr. ***Pitaj**, objasnit ću ti*, imperativ ponude, npr. ***Posluži se** kolačima*, imperativ dopuštanja, npr. *Slobodno **uđite***, reklamni imperativ, npr. ***Obiđi** svijet s nama*, imperativ dobre želje ili proklinjanja, npr. ***Uživajte** u predstavi* ili ***Idite** k vrugu*, pasivni imperativ, npr. ***Budite** prokleti*, imperativ s fiktivnim adresatom, npr. *Daj **upali se*** (o vatri), kontrafaktivni imperativ, npr. *Samo **nemoj biti** njezin brat*, te tzv. diskursni imperativ, npr. ***Dajte** da razmislim*.

Treći odjeljak na koji se osvrćem na kraju je knjige. U njemu je riječ o rečeničnim modifikatorima i tzv. aspektualizatorima. Modifikatori su definirani kao adjunkti koji se dodaju klauzi. Milka Ivić naziva ih rečeničnim prilozima. Dije se na modifikatore ocjene i komentara, npr. ***Naivno** sam vjerovao njegovim obećanjima*, zatim na modalne modifikatore, npr. *Ta su dva događaja **možda** povezana*, na modifikatore domene, npr. ***Meni** su ove slike odlične*, pragmatičke modifikatore, npr. ***Ukratko**, koji je tvoj prijedlog?*, te na konektivne modifikatore ili konektore, npr. *Nisu ga pozvali, ali je on **ipak** došao*. Naravno, na prvi je pogled vidljivo da su i modifikatori izrazito pragmatički relevantni.

Posebna je novost u Palićevu opisu analiza tzv. aspektualizatora, a to su oni zavisnici (uglavnom u obliku čestica) kojima se precizira kategorija aspektualnosti. Takvi elementi nisu se dosad, bar koliko ja znam, opisivali u južnoslavenskim sintaksama. Među njima se posebno analiziraju još (*uvijek*), *već*, *dalje* i *tek*, npr. *Knjige su **već** na stolu*, *Knjige **još** (**uvijek**) nisu na stolu*, *Knjige su i **dalje** na stolu* ili *Knjige su **tek** stavljene na stol*.

Ovome što je dosad rečeno dodao bih da mi je silno drago što su u zadnja dva desetljeća objavljena čak tri kapitalna djela s područja sintakse idiomā utemeljenih na štokavštini. Ta su tri djela međusobno izrazito različita, ali su i izrazito komplementarna. Mislim ponajprije na dvosveščanu *Sintaksu srpskoga jezika* u redakciji Milke Ivić, koja je doduše koncepcijski neujednačena, a neujednačena je i s obzirom na kvalitetu pojedinih priloga, ali je ipak vrlo zanimljiva i poticajna ponajprije zahvaljujući izvrsnim prilozima Predraga Pipera. Moglo bi se reći da je to u prvom redu svojevrsna opća ili kategorijalna sintaksa. Drugo je kapitalno djelo trosveščana *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika*

kolega iz Osijeka Branimira Belaja i Gorana Tanackovića Faletara. To je gramatika u kojoj su dosljedno, čak bih rekao i rigorozno, primijenjene teorijsko-metodološke postavke kognitivne gramatike. Treće je kapitalno djelo ova gramatika Ismaila Palića čiju sam vrijednost ovdje pokušao ukratko elaborirati. Od ostalih spomenutih ova je Palićeva gramatika, po mom sudu, najkonkretnija i samome sintaktičkom opisu najprimjerenija.

Sve što je rečeno svjedoči o tome da su istraživanja na području sintakse u širem smislu u posljednjim desetljećima silno napredovala, ali i o tome da je taj napredak naišao na vrlo plodno tlo i u pojedinim južnoslavenskim filologijama.

U naslovu gramatike stoji *Knjiga I*, pa valja od kolege Palića očekivati još knjiga s toga područja. S obzirom na razinu koja je dostignuta ovom knjigom, posve sam siguran da će pojava novoga sveska ili novih svezaka biti razlog da se autoru oda puno priznanje, kao što je puno priznanje neosporno zaslužila i ova knjiga.

Srdačno čestitam kolegi Ismailu Paliću i zahvaljujem mu na velikom trudu što ga je uložio u koncipiranje i realiziranje ove izuzetno vrijedne knjige koja sasvim sigurno znači ogroman korak naprijed u istraživanju gramatičkoga ustrojstva bosanskoga (hrvatskoga, srpskoga, crnogorskoga) jezika, ali, usudio bih se reći, i u sintaktičkim istraživanjima uopće.